

„Bremisches Jahrbuch”, Bd. 93, Bremen 2014

„Bremisches Jahrbuch” jest czasopismem wydawanym wspólnie przez Archiwum Państwowe w Bremie i Towarzystwo Historyczne w Bremie. Tematyka poruszana w tomie 93. koncentruje się wokół lokalnej historii Bremy i jej

najbliższych okolic¹. W najnowszym roczniku „Bremisches Jahrbuch” wiele tekstów nawiązuje do 100. rocznicy wybuchu I wojny światowej. Tom otwiera grafika tytułowa — plakat z okresu Wielkiej Wojny oraz tekst redaktora naczelnego Konrada Elmshäusera na temat plakatów powstałych w Bremie podczas I wojny światowej. W tekście omówiono sposoby przedstawiania wojny na plakatach, roli artystów w propagandzie („reklamie”) wojennej, zbiórek społecznych na cele wojenne i subskrybowania kolejnych pożyczek wojennych. Tekstowi towarzyszą reprodukcje 6 takich plakatów powstałych podczas I wojny światowej.

Tom 93. zawiera 9 artykułów poświęconych historii Bremy w różnych epokach. Ingrid Weibezahn omówiła kaplicę pw. Najświętszej Marii Panny w bremeńskiej katedrze pw. Św. Piotra. Już od czasów średniowiecza Brema zajmowała ważną pozycję jako miejsce pielgrzymkowe (w IX w. celem licznych pielgrzymek stał się grób pierwszego biskupa Bremy, św. Willehada). W artykule, poza przybliżeniem dziejów świątyni, zwrócono uwagę także na jej walory artystyczne. Tekstowi towarzyszą reprodukcje fresków zdobiących mury katedry.

Relację z podróży do Bremy, odbytej w 2. połowie XVII w. przez francuskiego kompozytora Clémenta, przedstawia Moritz Burgman. Opis zawiera informacje dotyczące przebiegu podróży i warunków podróżowania. W utrzymanej w zgryźliwym tonie relacji francuskiego muzyka i podróżnika Brema przedstawiona jest jako biedne miasteczko, zamieszkałe przez myszy i szczury. Pomimo niekorzystnej dla bremeńczyków wymowy, relacja francuskiego podróżnika jest bardzo cennym źródłem opisującym ówczesną architekturę i warunki życia mieszkańców Bremy.

Artykuł Marii Hermes dotyczy 22. konferencji niemieckich przyrodników i lekarzy, która odbyła się w Bremie w 1844 r. W tekście przedstawiono historię Towarzystwa Niemieckich Przyrodników i Lekarzy, stowarzyszenia założonego w 1822 r., oraz organizację i przebieg konferencji, program posiedzeń, a także tematykę obrad poszczególnych sekcji i posiedzeń ogólnych. Przedstawiono też wystawy towarzyszące konferencji oraz emisje medali okolicznościowych. W świetle tego artykułu XIX-wieczna Brema jawi się jako miasto nauki, które rozwijało się w tym zakresie również dzięki swemu portowemu charakterowi (władze portowe miały możliwość rekwirowania ciekawych eksponatów) i wykorzystywaniu kontaktów handlowych w celach rozwoju nauki.

Gert Sautermeister poświęcił swój tekst miejscu Bremy w kulturze i literaturze niemieckiej w przededniu I wojny światowej. Scharakteryzował wydarzenia, jakie miały miejsce w dziedzinie sztuk wizualnych. Celem autora było wykazanie różnicowanych tendencji w sztukach plastycznych: z jednej strony silne były tendencje pokojowe, z drugiej zaś ofensywna retoryka i afirmacja wojny, przejawiająca się m.in. w licznych dziełach upamiętniających 100. rocznicę „bitwy narodów” pod Lipskiem.

Artykuł Ulricha Schrödera dotyczy organizacji „Reichsbanner Schwarz-Rot-Gold” (Sztandar Rzeszy Czarno-Czerwono-Złoty) w latach 1924–1933. Formacja ta była organizacją paramilitarną stronnictw demokratycznych, istniejącą w Republice Weimarskiej, a stawiającą sobie za cel obronę niemieckiej republiki przed zagrożeniami, zarówno ze strony skrajnej prawicy, jak i komunistów.

¹ Zob. omówienie tomów 88–92 za lata 2009–2013: „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 21, 2014, s. 395–398.

Autor przedstawia proces założenia i rozwoju organizacji w Bremie i okolicach, a także problemy organizacyjne, strukturę członkowską, a także organizacje lokalne funkcjonujące w mniejszych miejscowościach.

Sylwetkę bremeńskiego biskupa i narodowego socjalisty Heinza (Heinricha) Weidemanna przybliżył artykuł Petera Ulricha, w którym autor przedstawił losy przyszłego biskupa przed 1933 r. Walczył on m.in. w I wojnie światowej, przez co musiał przerwać studia teologiczne. Od chwili przejęcia władzy przez nazistów w 1933 r. czynnie popierał nowy ustrój, co znalazło wyraz w jego słowach: „wszystko, co uczyniłem, miało tylko jeden cel — być w Kościele prawdziwym narodowym socjalistą”. W czasach nazistowskich Weidemann zrobił karierę, zarówno kościelną (biskup), jak i świecką (członek rady miejskiej Bremy). Utworzył odrębny ruch w kościele protestanckim — Kommende Kirche, mający na celu całkowite „odżydzenie” Kościoła. Dążył do stworzenia nowego, narodowego Kościoła niemieckiego, z „niemieckim Chrystusem” jako postacią centralną. Jednak już w czasie wojny stracił sympatię władzy i został odsunięty od stanowisk, co uzasadniono nadużyciami w odprawianiu nabożeństw. Biskup został skierowany na badania psychiatryczne, w wyniku czego w okresie powojennym Weidemann uważał się za ofiarę reżimu nazistowskiego.

Karl-Ludwig Sommer poświęcił swój artykuł przewodniczącemu Senatowi kraju związkowego Bremy, Wilhelmowi Kaisenowi, politykowi SPD, którego postać jest symbolem odbudowy Bremy po 1945 r. W artykule naświetlone zostały zwłaszcza te aspekty publicznej działalności Kaisena, które koncentrowały się wokół zjednoczenia Europy w latach 50. XX w.

Artykuł Jörna Brinkhusa poświęcony został Franzowi Radziwillowi² (1895–1983), jednemu z najbardziej znanych malarzy pochodzących z Bremy. Dzieciństwo i młodość spędzone w tym mieście odcisnęły znak na całej późniejszej działalności Radziwilla. Był przedstawicielem realizmu magicznego, co według ocen nazistowskich dawało podstawę do zaliczenia go w poczet przedstawicieli tzw. sztuki zdegenerowanej. Sam Radziwill był jednak gorliwym wyznawcą hitleryzmu, co ułatwiło mu zajęcie wysokiej pozycji wśród artystów w czasach narodowego socjalizmu. Po wojnie pamiętano jego oddanie reżimowi, dlatego był nazywany pogardliwie „Naziwillem”. Obrazy Franza Radziwilla, na których uwiecznione zostały motywy związane z Bremą, są jednak swoistym źródłem do poznania dziejów miasta.

Tekst Thomasa Elsmanna omawia zjazdy bremeńskich bibliotekarzy w latach 1954 i 1977. W artykule omówiono tematy spotkań oraz porównano te dwa spotkania, odbyte w różnych czasach i w odmiennych okolicznościach politycznych.

W dziale Miscellaneów tomu 93. znalazł się tylko jeden tekst, autorstwa Wolfganga Waltera, poświęcony możliwościom badawczym, jakie dają zbiory

---

² Nie miał on związków ze znaną rodziną arystokratyczną Radziwiłłów. Był synem Edwarda, garnarczyka ze Strohausen w Dolnej Saksonii. Franciszek, najstarszy z siedmiorga rodzeństwa, przygotowywał się do zawodu murarza. Dzięki dobrym wynikom w nauce dostał się do Wyższej Państwowej Szkoły Architektury w Bremie. Od 1915 r. w armii; walczył na froncie rosyjskim, we Flandrii i w północnej Francji. Od 1933 r. członek NSDAP, profesor Akademii Sztuk Pięknych w Düsseldorfie. W 1935 r. usunięty z partii i pozbawiony stanowiska profesora. Swe przywiązanie do nazizmu próbował okazywać poprzez m.in. denuncjowanie znajomych.

przechowywane w Archiwum Państwowym w Bremie historykom dziejów żeglarstwa. Są tam przechowywane wykazy statków, rysunki techniczne, spisy żeglarzy itp.

Jak w każdym roczniku, obszerny jest dział recenzji. Wśród recenzowanych publikacji, dotyczących zwłaszcza historii lokalnej, znalazły się prace poświęcone: dezerterom z Wehrmachtu, korespondencji poety Hermanna Allmersa, dziejom Bremy jako miasta portowego, obrazowi I wojny światowej w świetle bremeńskiej prasy, handlowi żywnością w Bremie w 2. połowie XIX w. Szczególnie liczne są recenzje publikacji dotyczących okresu I wojny światowej, co jest zrozumiałe ze względu na 100. rocznicę jej wybuchu.

Tom kończy sprawozdanie z działalności Towarzystwa Historycznego w Bremie za rok 2013.

Alicja Nowak
(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)